

Een denkende blik

Handleiding
voor de
leerkracht

expo onderwijs

Voor onze ogen
29.03 tot 23.08.26

Filosofen en verbindend
communiceren voor het
secundair onderwijs

Ga samen het gesprek aan

Filosoferen is een oefening in kritisch denken. Je moet er geen filosofie voor kennen. Samen met de leerlingen onderzoek je verschillende invalshoeken van een thema waar niet één waarheid over bestaat. Je praat en redeneert tot je iets vindt waar je het samen eens over bent. Dit verbindt de groep.

Wil je met je klas een filosofisch gesprek voeren in aanvulling op een bezoek aan onze expo's? Wees welkom!

Bij Z33 vind je tentoonstellingen die kunst verbinden met relevante maatschappelijke thema's. Daarom bieden we met plezier een plek aan waar je het bezoek (eventueel met een gidsbeurt) aan de expo nog kan laten nazinderen.

Samen met je klas leer je luisteren, redeneren en argumenteren via prikkelende vragen. Gewoon doen!

Eindtermen

Een filosofisch gesprek is fascinerend en inspirerend om te doen. En natuurlijk ook leerrijk! Er wordt gewerkt aan talige doelen rond mondelinge taalvaardigheid, taalstrategieën en meningen vormen en verwoorden.

Ook doelen als identiteitsontwikkeling, sociale vaardigheden en kritische ingesteldheid ten opzichte van groepsprocessen en sociale media komen aan bod. Interculturele vaardigheden en burgerzin worden aangewakkerd en leerlingen geven betekenis aan creatieve werken uit de expo. Ook tal van eindtermen uit de levensbeschouwelijke vakken komen aan bod in deze expo en dit gesprek.

Een rijke waaier aan doelen die nog verder uitgediept kunnen worden binnen het specifieke vakdomein.

Ervaringen of suggesties? We horen het graag via willem.vrancken@z33.be of kiki.goossen@z33.be

Thema's uit de expo *Voor onze ogen*

Kijken en weggijken

In een wereld waarin jongeren dagelijks overspoeld worden door beelden op TikTok, Instagram en nieuwsfeeds, herkennen zij het spanningsveld tussen kijken en weggijken maar al te goed: iets schokkends zien en toch doorscrollen, of weten dat iets ernstig is terwijl het toch veraf voelt. *Voor onze ogen* nodigt uit om stil te staan bij wat het betekent om te kijken, en om aandacht te geven aan beelden die verwijzen naar geweld en politieke spanningen. De kunstenaars in de expo creëren ruimte voor een tragere, aandachtigere blik en onderzoeken wat wel en niet getoond kan worden.

Dit thema sluit aan bij vakken als levensbeschouwing (ethiek), sociale wetenschappen (media-analyse), kunst (beeldbegrip), geschiedenis (getuigenissen) en zelfs wiskunde (selecteren, filteren). Het biedt een sterke ingang om jongeren te laten onderzoeken wat beelden met hen doen en hoe kijken een vorm van betrokkenheid kan worden.

Onmacht versus hoop

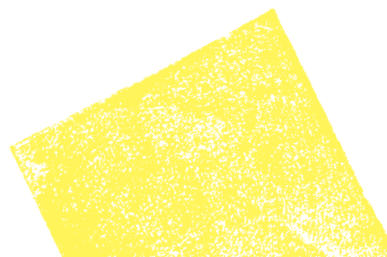
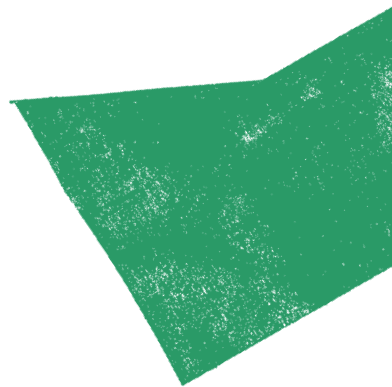
Jongeren ervaren vaak dat de wereldproblemen (klimaat, oorlog, ongelijkheid) groter zijn dan henzelf. Tegelijk voelen ze dat van hen verwacht wordt dat ze positie innemen, meedenken en handelen. Dat spanningsveld tussen onmacht en verantwoordelijkheid is herkenbaar en existentieel. *Voor onze ogen* toont hoe kunstenaars omgaan met geweld, kwetsbaarheid en politieke realiteit zonder oplossingen te willen geven, maar wel door ruimte te maken voor reflectie, zorg en kritische aandacht.

Dit thema nodigt jongeren uit om na te denken over wat verantwoordelijkheid betekent en hoe hoop kan bestaan zonder naïviteit. Het sluit aan bij vakken als levensbeschouwing (zingeving), geschiedenis (collectief handelen), maatschappijleer (burgerschap), PAV (maatschappelijke betrokkenheid) en kunst (expressie van angst en hoop).

De kracht van beelden

Jongeren communiceren vooral via beelden (memes, selfies, gifs, korte video's) en ervaren dagelijks hoe beelden kunnen raken, manipuleren of misleiden. In *Voor onze ogen* wordt zichtbaar hoe kunstenaars spelen met zichtbaarheid, afwezigheid, emotie en interpretatie. De tentoonstelling toont dat beelden nooit neutraal zijn en dat betekenis ontstaat in wat we zien én in wat verborgen blijft.

Dit thema geeft jongeren houvast om te onderzoeken wat beelden kunnen, wat ze met ons doen en waar hun grenzen liggen. Het sluit aan bij vakken als kunst (beeldanalyse), Nederlands en moderne talen (interpretatie), geschiedenis (bronnenkritiek), mediawijsheid, sociale wetenschappen en filosofie.

Tips voor leerkrachten

Ook filosoferen moet je leren

Filosoferen is een vaardigheid als een andere: je wordt er beter in door te oefenen. Dat geldt voor je leerlingen, maar ook voor jou. Loopt een gesprek de eerste keer niet zo vlot, toch zaten er ongetwijfeld een paar sterke elementen in. En die kan je meenemen naar de volgende sessie. Oefening baart kunst.

Voorzie 30 minuten voor het gesprek

Samen tot een conclusie komen, vergt veel concentratie en betrokkenheid. Een gesprek van 30 minuten is dan al een hele inspanning.

Geef zelf geen antwoorden, stuur wel met vragen

Omdat er geen juiste of foute antwoorden zijn in een filosofisch gesprek, helpt het om een houding van niet-weten aan te nemen. Zet je inhoudelijke expertise en rol als leerkracht even aan de kant. Wil je het gesprek verdiepen of in een andere richting sturen? Stel dan gerichte vragen. Er zijn twee soorten filosofische vragen: inhoudelijke (over het thema) en procedurele vragen.

Start met een inhoudelijke vraag

Kies één van de inhoudelijke vragen in deze brochure om het gesprek mee te openen. Welke spreekt jouw leerlingen het meeste aan? In de loop van het gesprek kan je bijkomende vragen inbrengen. Je hoeft ze niet allemaal te doorlopen.

Verdiep met procedurele vragen

Daag je leerlingen uit te argumenteren en te onderzoeken. Alles kan gezegd worden, maar alles mag ook bevestigd worden. Volgende vragen maken je gesprek sterker:

- Precies definiëren wat je wilt zeggen: Wat bedoel je precies met...? Begrijpt iedereen wat gezegd wordt?
- Voorbeelden en tegenvoorbeelden onderzoeken: Heb je daar een voorbeeld van? Kan je je voorstellen dat het soms net niet zo is?

- Waarheidsonderzoek: Klopt dat wel? Is dat altijd en overal zo? Is daar bewijs voor? Hoe komen we te weten of dat (altijd) waar is? Is dat te veralgemenen?
- Onderzoeken van aannames: Wat veronderstel je met die uitspraak? Waar ga je vanuit?
- Verbinden: Is iedereen het daar mee eens? Mogen we hierop verder bouwen? Ook al is er niet één juist antwoord, je zoekt wel naar wat iedereen verbindt.

Maak de koppeling met de expo

In de expo's zit heel wat inspiratie om dit onderwerp te bespreken. Stimuleer je groep om die linken te leggen. Dit kan door vragen zoals: Is er een werk in de expo dat toont wat je bedoelt? Zie je voorbeelden daarvan in de expo?

Sluit het gesprek af als er een (voorlopig) besluit leeft in de groep

Blijf als groep zoeken tot je een mening vindt waar iedereen zich in kan vinden. Dit gaat verder dan *agree to disagree*, want meerstemmigheid is meer dan iedereen die zijn eigen deuntje zingt.

Benoem de consensus met 'Zijn we het erover eens dat...?' als antwoord op je filosofische vraag. Dan pas ben je klaar.

Beloon en stimuleer het proces

Waardeer de manier waarop het gesprek verlopen is. Wat deden ze sterk? Waarin zat de verbinding? Hoe ging het kritisch denken?

Evalueer en koester de beleving

Wat neem je mee uit het gesprek? Wat vonden jullie van dit gesprek? Waar zou je meer/minder van willen doen? Was het moeilijk? Wil je dit nog een keer doen?

Spelregels om te bespreken met je leerlingen

Filosoferen is een manier om met elkaar te praten. Het gaat om samen redeneren en argumenteren. Het doel is verbindend te communiceren met mekaar.

Je mag elke mening uitspreken, maar je moet die ook onderzoeken. Ook die van iemand anders. Dat doe je op een respectvolle manier, met goede argumenten en vragen.

Net zo lang tot we het samen eens zijn over een stuk van het thema. Blijven proberen is de boodschap.

8 vuistregels:

1. Leg uit waarom je dat idee of die mening hebt. Een voorbeeld kan helpen.
2. Luister goed naar wat anderen vertellen. Laat hen uitspreken.
3. Probeer te begrijpen waarom iemand die mening heeft. Wat kan je vragen om ze beter te begrijpen?
4. Geef aan wanneer je iets niet begrijpt.
5. Verwoord waarom je het wel of niet eens bent. Wat zou je willen veranderen aan een mening en waarom?
6. Stel verdiepende vragen: Heb je een (tegen)voorbeeld? Hoe kan je weten of dat altijd en overal waar is? Is dat te veralgemenen? Waar ga je vanuit met die uitspraak?
7. Heb het over wat iemand zegt en niet over de persoon die het zegt. Speel op de bal, niet op de man.
8. Zoek mee naar een mening waar de hele groep het over eens kan zijn. Kan je hierop verder bouwen?

Rond 10 jaar ontwikkelen kinderen een vermogen tot meer abstracte redeneringen. Deze oefening kan je doen met leerlingen in het secundair onderwijs en volwassenen. Er staat geen leeftijdsgrens op. Pas de verwoording van de vragen aan aan de groep die je voor je hebt.

Kies een thema en vragen die passen bij je groep

1. Kies een van de thema's.
2. Kies een startvraag (ze staan bewust geclusterd).

Je kan in één filosofisch gesprek niet alle vragen van één thema bespreken. En dat hoeft gelukkig ook niet. We bieden je hieronder enkele mogelijke vragen die je kan gebruiken. Lees ze vooraf door. Evolueert het gesprek in een bepaalde richting? Breng verdieping met een gepaste vervolgvraag. Valt het gesprek stil of vlak het af? Kies dan voor een nieuwe invalshoek met een nieuwe vraag.

Denk zeker ook aan de procedurele vragen om het kritisch denken en beargumenteren in te oefenen (zie: *tips voor leerkrachten*).

thema

Onmacht versus hoop

- Hoe weet je of iets echt hopeloos is? Of is er altijd hoop?
- Is het menselijker om hoopvol of om realistisch te zijn?
- Hebben we verantwoordelijkheid over dingen die buiten onze macht liggen?
- Heb je de plicht om iets te doen, ook als je weet dat het niets verandert?
- Kan onmacht ook ergens een kracht zijn?
- Moet kunst hoop bieden of net confronteren?

thema

Kijken en weggijken

- Is weggijken een typisch menselijke reactie?
- Verandert iets als we het aandacht geven?
- Is kijken al een vorm van handelen?
- Is het altijd verkeerd om weg te kijken van pijn of onrecht?
- Bestaat er zoiets als neutraal kijken?
- Kan kunst je iets laten zien dat niet zichtbaar is?

thema

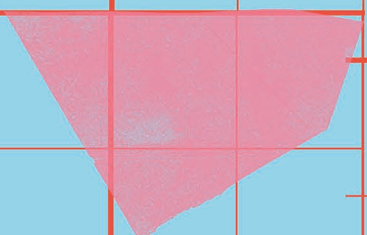
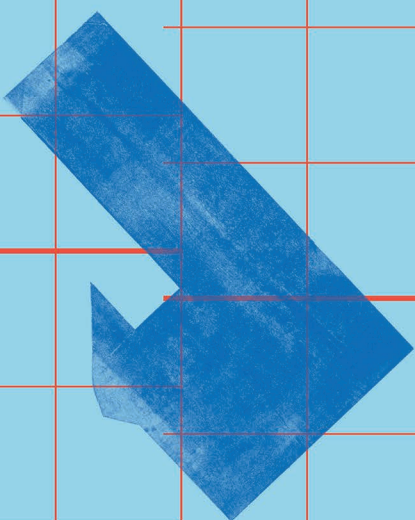
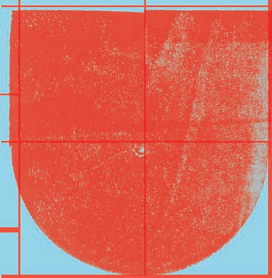
De kracht van beelden

- Zien we beelden zoals ze zijn, of zoals wij zijn?
- Kun je zeker weten wat een beeld betekent?
- Zijn wij verantwoordelijk voor wat een beeld met ons doet? Of de maker?
- Kan er betekenis zijn in wat niet getoond wordt?
- Is er een grens aan wat beelden kunnen tonen of vertellen?
- Is een artistiek beeld eerlijker dan een journalistiek beeld?

Floppakket 'Een denkende blik' n.a.v. de tentoonstelling 'Voor onze ogen' (29.03-23.08.26)
Concept en realisatie: Kiki Coossen & Willem Vriandken / Beelden: Eke Van Kerckvoorde

De Standard

Huis voor Actuele Kunst,
Design & Architectuur

z33